

'साथ सुरक्षा उन्मुख अर्गानिक कृषिका आधारहरू तयार गरौं,
विशिष्टीकृत कृषि तथा सहकारी विकासबाट समृद्ध कर्णाली प्रदेश निर्माण गरौं ।'

कर्णाली अर्गानिक कृषि विशेषाङ्क

वर्ष : १, अङ्क : १, २०७६/०७७

कर्णाली प्रदेश सरकार
भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल

फोन नं. : ०८३-५२०२७३, ५२२५५५

E-mail: molmacp6@gmail.com

Web: molmac.karnali.gov.np

अर्गानिक प्रमाणीकरण:

सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीको परिचय र आवश्यकता

सागर जि. सी.

टिम लिडर,
सामर्थ्य परियोजना
जैविक विविधता, अनुसन्धान तथा विकासका
लागि स्थानीय पहल (ली-बर्ड)
gcsagar92@gmail.com

हृदेश शर्मा

अनुसन्धान तथा विकास अधिकृत
साफबिन परियोजना
कारितास नेपाल
hridessharma76@gmail.com

अर्गानिक प्रमाणीकरण

अर्गानिक कृषि उत्पादनको लागि आवश्यक निश्चित मापदण्डसहित उत्पादन विधि तथा उत्पादनको गुणस्तरीयताको लागि स्वतन्त्र रूपमा तेस्रो पक्षबाट उत्पादकलाई लिखित प्रमाण प्रदान हुनु वा उत्पादक आफैले नै अर्गानिक कृषिका मापदण्डअनुसार निश्चित प्रक्रियाबाट प्रमाणीकरण गर्नु हो। प्रमाणित वस्तु भन्नाले बाली उत्पादन प्रक्रियामा निश्चित मापदण्ड पुरा गरिएको भन्ने कुरा जनाउँछ। 'प्रमाणीकरणलाई अग्रिम रूपमा पहिचान गरिएको वैज्ञानिक तथा विश्वासिलो प्रक्रिया अपनाइ कुनै कृषि उपजको निर्धारित गुणस्तर कायम गर्नका लागि पुरा गर्नुपर्ने सर्तहरू पुरा गरिएको छ भनी तेस्रो पक्षले दिने लिखित सुनिश्चितता भनेर पनि भन्न सकिन्छ।'

अर्गानिक प्रमाणीकरण पद्धति

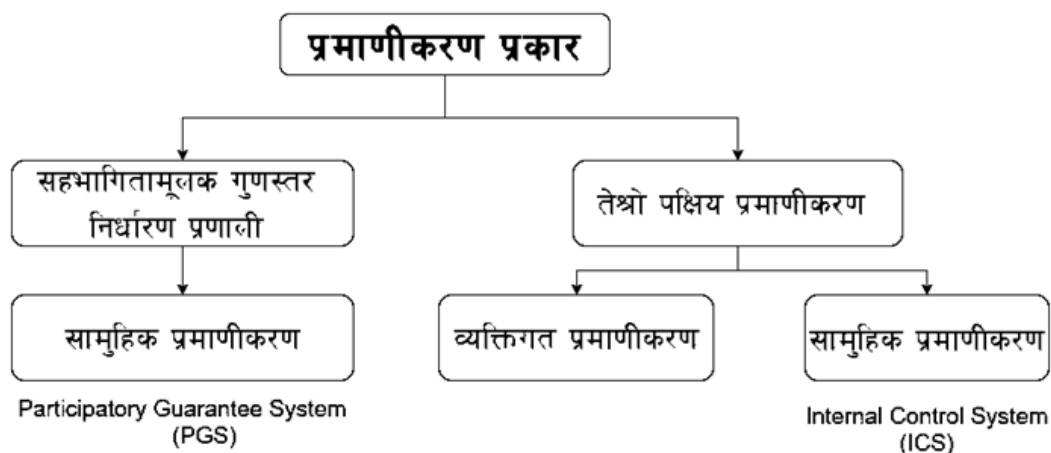
राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१ मा प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहन दिइनेछ र खाद्य वस्तुको गुणस्तर निर्धारण, गुण नियन्त्रण, गुणस्तर प्रमाणीकरण र नियमन गर्ने कार्यमा स्थानीय निकाय समेतको सहभागिता परिचालन गरिनेछ भन्ने व्यवस्था भएको छ। प्रमाणीकरण निकाय, निरीक्षण/निरीक्षक, उत्पादक/कृषक र उपभोक्ताहरूको आधारमा विभिन्न प्रकारका अर्गानिक प्रमाणीकरण पद्धति हुने गर्दछन्। यसैबीच हाल नेपालमा राष्ट्रिय प्राङ्गारिक कृषि सम्बन्धन प्रदायक निकाय मातहतमा रहेर तेस्रो पक्षीय प्रमाणीकरण र सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली गरी दुई प्रणालीबाट प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण गर्न सकिन्छ। तेस्रो पक्षीय प्रमाणीकरणको सामूहिक प्रमाणीकरण अन्तर्गत आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली रहेको हुन्छ।

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली (internal control system/ICS) र सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली (participatory gurantee system/PGS) राष्ट्रिय सम्बन्धन प्रदायक निकायबाट स्वीकृत प्राप्त प्रमाणीकरण पद्धतिहरु हुन् ।

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली (ICS) भन्नाले अर्गानिक गुणस्तर कीटानी गर्ने एक लिखित दस्तावेज हो । यसमा वाह्य अर्गानिक प्रमाणीकरण निकायले समूहका हरेक सदस्यहरुको वार्षिक निरिक्षण गर्न सोही समूह अन्तर्गत गठन भएको गुणस्तर व्यवस्थापन समितिलाई परिचालन गरि, साना कृषकहरुलाई संगठित गराएर अर्गानिक प्रमाणीकरणमा पहुँच बढाउँछ र प्रमाणीकरणको खर्च घटाइ उनीहरुको अर्गानिक उत्पादनको बिक्रीमा सहयोग पुऱ्याउने काम गर्दछ । यस अन्तर्गत फरक-फरक स्थानमा रहेका अर्गानिक समूह र फार्म जस्ता ठुलो उत्पादन क्षेत्रलाई अर्गानिक प्रमाणीकरण गर्नको लागि प्रयोग गरिन्छ । उत्पादकले पुरा गर्नुपर्ने मापदण्ड अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको हुन्छ । यो प्रमाणीकरण विधि सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली (PGS) को भन्दा बढी खर्चिलो हुने गर्दछ र यसमा समूह फार्म वा कम्पनिले मात्र प्रमाणीकरण प्रमाण-पत्र प्राप्त गर्दछन् ।

सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली भन्नाले उत्पादक र उपभोक्ता लगायतका सरोकारवालाहरुको सहभागितामा स्थानीय परिवेशअनुसार सञ्चालन हुने अर्गानिक कृषि उत्पादनको गुणस्तर निर्धारण प्रणाली हो । यस अन्तर्गत प्रत्येक क्लस्टरलाई सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली समूह बनाइन्छ र हरेक क्लस्टरमा २० देखि १०० जना सदस्यहरु रहन्छन् । सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सानो समूहको उत्पादनलाई प्रमाणीकरण गर्नको लागि प्रयोग गरिन्छ र यसमा कृषकले पालना गर्नुपर्ने मापदण्ड पनि अलि सजिलो हुनुका साथै प्रमाणीकरण लागत खर्च पनि कम हुन्छ । यसमा संलग्न समूहका हरेक कृषकले प्रमाणीकरण प्रमाण पत्र प्राप्त गर्दछन् ।

चित्र १ : अर्गानिक प्रमाणीकरणका प्रकारहरु

नेपालमा सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीको किन आवश्यकता

- **साभ्का दृष्टिकोण**

यो प्रणालीले वातावरण र सांस्कृतिक पक्षहरुप्रति सचेत रहेर स्वच्छ व्यापार र सामाजिक न्यायलाई आत्मसात गर्दछ ।

- **सहभागितामूलक र समावेशी प्रमाणीकरण**

यसमा प्रमुख सरोकारवालाका रूपमा उत्पादक र उपभोक्ताहरु रहन्छन् भने सरकारी/गैरसरकारी/निजी संघ संस्थाले सरोकारवालाहरु बिचमा उत्प्रेरक, संवाहक र समन्वयको भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछन् ।

- **सरल प्रक्रिया**

यसमा संलग्न सरोकारवालाहरु यदि पढ्न लेख्न सक्दैनन् भने पनि सोही अनुरूप मापदण्डहरुलाई चित्र वा श्रव्यदृश्य साधनको प्रयोग गरी बुझिने शैलीमा प्रस्तुत गरी प्रमाणीकरण गरिन्छ ।

- **साना उत्पादनलाई बजारको पहुँच र सामूहिक सिकाइ**

साना उत्पादकहरु पनि आफ्नो गुणस्तरीय उत्पादनलाई सजिलोसँग प्रमाणीकरण गर्न सक्दछन् र एक आपसमा सिकाइको वातावरण निर्माणलाई सजिलो हुने गर्दछ ।

- **गुणस्तर निर्धारण प्रणालीको छनोट**

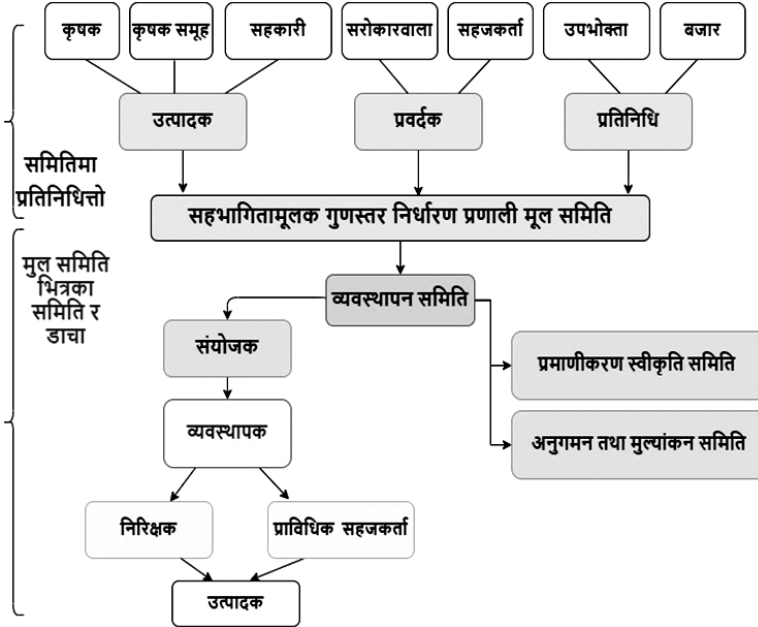
प्रचलनमा रहेको कुनैपनि राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डलाई आधार मानेर उत्पादकहरुले सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीका आफ्ना मापदण्डहरु निर्धारण गर्न सक्दछन् ।

- **गुणस्तर निर्धारण प्रणालीको स्तरोन्नति**

यस प्रणालीमा आवद्ध कृषकहरुले आफूलाई आवश्यक परेमा पछि राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रमाणीकरण निकायको समन्वयमा आफ्नो प्रमाणीकरणको स्तरोन्नति गर्न सक्दछन् । सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीले तेस्रो पक्षीय र सामूहिक प्रमाणीकरणको लागि आवश्यक पूर्वाधार र दक्षता विकास गर्न मद्दत गर्दछ । स्तरोन्नतिसँगै यसलाई आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको माध्यमबाट प्रमाणीकरणको प्रक्रियामा पनि लैजान सकिन्छ ।

सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीको संरचना

चित्र २: सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीको संरचना

सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीका कमजोर पक्षहरू

- सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणालीबाट उत्पादित वस्तुहरूले अर्गानिक उत्पादनको अन्तराष्ट्रिय मापदण्डहरू पुरा नगरेका हुन सक्दछन् ।
- सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सञ्चालनका लागि समूहमा काम गर्नुपर्दछ र एकल रूपमा यो पद्धति सञ्चालन गर्न सकिँदैन ।
- यो प्रमाणीकरण प्रणाली तोकिएको उत्पादन स्थलभित्र बाली उत्पादन र पशुपालन (मौरी सहित) हुनुपर्ने हुन्छ । उत्पादन स्थलभन्दा बाहिरको कुरा गर्दा तोकिएको उत्पादन स्थलभित्र उत्पादित वस्तुहरूको प्रशोधनमा मात्र लागु हुन्छ ।
- सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली एउटै समुदाय अथवा भौगोलिक रूपमा सँगै रहेका समुदायमा मात्र सम्भव छ ।

सन्दर्भ सामग्री

खुराना, आ., (२०१३). सहभागितामूलक प्रमाणीकरण प्रणाली (पि.जि.एस). <https://jeevanksh.wordpress.com/2013/08/14/pgs/>

प्राज्ञारिक कृषि उत्पादनको सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सञ्चालन सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०६९

प्राज्ञारिक कृषि उत्पादनको सामुहिक प्रमाणीकरणका लागि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्देशिका, २०६९